

BRÂNCUȘI ȘI TINERII ARTIȘTI

(Urmare din pag. 1-a)

de obirșie irlandeză. Știa să cînte admirabil „negro spirituals” (cîntece religioase negre). Brâncuși adora frumusețea feminină, îi plăcea să fie înconjurat de femei frumoase, dar avea un fel de timiditate și de respect în fața femeii, pe care o idealiza. A avut multe prietenii pure.”

Irina Codreanu, sculptorișta foarte sensibilă și care a folosit izvoarele în spiritul brâncușian, a făcut portretul în bronz negricios și slefuit al irlandezei Eileen Lane și, de asemenea, a luat-o drept model pentru figura unei

sile Blendea, a ținut cu dinadinsul să-l formeze, dar acesta, ajuns la Paris, nu a găsit afinități cu arta lui Brâncuși și a pierdut marea ocazie de a-i fi ucenic. Cu marele nostru sculptor Gh. D. Anghel, care a venit la atelierul său împreună cu un alt tânăr din Turnu-Severin, nu s-a putut înțelege. După mărturisirile unui prieten al lor, tinerii, la început ascultători, au lipsit odată mai multe zile de la lucru, iar Brâncuși nu le-a iertat absența. Anghel, el însuși o mare personalitate, foarte muncitor și el, ne-refuzând muncile umile la Paris, nu a găsit probabil de la ince-

o serie de prețioase și neștiute date despre Brâncuși. Dar mai întâi, citeva date despre tînărul artist, căruia maestrul i-a arătat o mare dragoste și pe care l-a considerat ucenic.

George Teodorescu (1915—1952) originar din Călărași, a urmat sculptura la Academia de Arte Frumoase din București, avînd profesor pe maestrul O. Han. După absolvirea școlii, în 1940, a plecat în diferite saloane oficiale. A plecat în 1946 la Paris. În 1947, a obținut la salonul de toamnă din capitala Franței premiul pentru un Tors de femeie. În 1948, a plecat pentru o serie de

la portăreasă și întreb de sculptor. Atelierul nr. 7 mi se răspunde.

Pe perețele unui atelier, însă, era desenată cu cretă „o săgeată” și scria „Brâncuși”.

Și mi-am zis: „caut unul și dau peste altul!” Cum primul nu era la lucru, revin la portăreasă, de astă dată întrebînd de Maestrul.

Fără ca să aibă timp concierja să răspundă, de la o masă, o barbă albă, decorată cu doi ochi de jar, mă întrebă „da, ce ai cu el?”

După ce termină de plătit, probabil chiria și își semnă chitanța, se îndreptă spre mine, pottindu-mă spre atelier.

„Ești român?” și deschise ușa larg. Lumina, aranjamentul sculpturilor mă opriră, fără a putea scoate un cuvînt.

Tirziu, după vreo 2—2 1/2 ore, bătrînul veni, și-mi oferî o țigară.

M-am așezat pe o buturugă, ascultînd staturile Moșului asupra vieții în general, povești asupra Parisului de altă dată.

Pe măsură ce vorbea, îl simțeam mai mult, „vorbea cu gîndul meu”.

În seara aceea, nu am mîncat, m-am dus direct la hotel, m-am aruncat în pat, eram distrus. Aș fi vrut să-mi plîng tragedia, dar nu izbuteam.

Tot entuziasmul, tot munca de pînă atunci în căutarea simplificării în formă, toată convingerea găsirii adevărului, eliminarea inutilului, concretizarea, liniștea, frumusețea, tot drumul ce mi-l construim.

„Zile întregi am umblat năuc, cutreerînd muzee, concerte, cafele. Vroiam să plec aiurea, însă bunătatea moșului îmi spunea să stau.

Am revenit în Impasse și parcă a fost un făcut, mi s-a oferit un atelier, chiar față în față cu al lui. Luptam să scap, să-mi revin, să iug, însă rămîneau de fiecare dată mai strîns.

Am început să-i găsesc goluri, însă omul mă copleșea. Lucram ziua și noaptea, aveam o rivnă de a-mi impune locul. Nu-l vedeam cu săpămînile. Lucram.

După un an și jumătate, mi-a bătut, într-o seară, la poartă „Ce tot ciocănești acolo, Tudorele?” Și a intrat. „Vezi, bănuiam eu că nu ești ca toți ceilalți, ești de parte, Tudorele”. Și în seara aceea am discutat și bătut mull.

De atunci, eram ca și fiul său, mîncam, rîdeam, beam, lucram, jucam împreună. Dacă nu eram eu la el, era el la mine.

Suferea enorm, Paule. Cînd nu putea să se ducă undeva, îl reprezentam eu. Cînd avea vizite, mă chema.

Mai peste cîteva luni îmi spusese: „ai să ajungi departe, Tudorele; ești matur, trebuie să ieși, să expui!”

În ceea ce lucram nu găseam nimic din el, eram destul de camînte, pornind cu totul de la alte legi, căutînd o sinteză a întregii sculpturi din toate timpurile, gîndeam cu capul meu.

Totuși, cînd am expus primul Tors am auzit în spate: „e un elev al lui Brâncuși”.

Din ce în ce el mă apropia mai mult, și eu sincer mai mult îl iubeam, simțeam în el ceva din voi și mereu mă întrebam „de ce s-a născut el înaintea mea”, de ce oare destinul se joacă așa de crud cu mine.

Și lucram cu mai multă rivnă și Moșul mă încuraja grozav. „Atingi” la chos, Tudorică!”

Mai ce lucram, mai mă găseam eu și, în același timp, mă simțeam mai deseserat. Jucam un joc periculos. Incepusem să simt un pic de ură. Și atunci mi-am dat seama cit de mic sint. Într-o noapte, Maestrul îmi propune să plecăm să facem expoziții în alte țări.

Era în 1 ianuarie (1948), iar în 26 aprilie mă imbarc singur spre Argentina...

Și acum alte amintiri despre Brâncuși, pornind în ordinea cronologică a scrisorilor lui George Teodorescu către fratele său:

În scrisoarea din Paris — 10 februarie 1947 — scrie:

„... Ieri am fost invitat la masă de dl. Cisek, consul în Elveția, critic de artă. Dintr-o discuție în alta am ajuns la Brâncuși. Ne-am aprins în discutarea acestui om, a artei lui. Părerile erau departe de a se împărtăși de aceleași atitudini.”

Am bătut la o ușă de atelier și tîtanul ne-a primit cu aceeași expresie de apăsare.

Într-un dimineaș, cînd pășeam iarăși pe caldarîmul străzii, m-a strîns de braț și mi-a spus „trebuie să scrii o carte despre Brâncuși, ești cred printre pușinii care îl înțeleg și mai ales că ai pătruns în sălbătăcia lui. Sint convins că ai putea duce la sfîrșit o lucrare interesantă.”

Această idee de altfel nu a făcut decît să-mi dea curaj, deoarece intenționam să mă apuc cîndva de o astfel de lucrare, pentru

a o începe cit de curînd.

Și am să mă apuc.

Poate chiar că am să-l conving să-mi pozeze și pentru un portret.

Proiecte pentru mai tirziu...

Maestrul vine foarte adeseori pe la mine, a fost chiar mulțumit de felul cum am pornit-o la muncă și de felul cum lucrez, în special tenacitatea mea, seriozitatea de a vedea materialul, forma.

Abia aștept să-mi aranjez și eu al doilea atelier unde să încep a ciopli lucruri mai mari.

De cîteva zile lucrez la dînsul; „serile le petreceam la gura sobei, cu un vinisor în față...”

„De cîteva zile lucrez la dînsul; „serile le petreceam la gura sobei, cu un vinisor în față...”

Revelionul anului 1948

Din scrisoarea datată: Paris, 15 ianuarie 1948, aflăm următoarele:

„... De revelion seara, am intrat la Maestrul Brâncuși să-i spun „la mulți ani”, și numai iată că ne-a apucat ora 3 dimineața sînd în fața iocului, cu paharele încă pline.

A fost o noapte unică. Discuțiile au fost atât de variate și atât de profunde că dacă nu ar fi fost oboseala lucrului de cu ziuă, cred că am fi continuat pînă la ziuă.

La un moment dat mi-a spus că e invitat să facă o mare expoziție în primăvară la New-York și că vrea să mă ia și pe mine cu dînsul. Bine înțeles ca eu să-mi iau și lucrările mele și concomitent cu dînsul să fac și eu o expoziție.

Mi-a vorbit apoi că într-adevăr, ceea ce lucrez poate fi expus, fiind serios văzute, matur. Apoi m-a sfătuit să expun. De asemenea, la Paris înainte de plecare.

Este extraordinar de draguș cu mine și mă încurajează mereu. Pentru că ziuă este prea mică, mi-a tras fir electric de la Dînsul, și acum lucrez și noaptea. Tot ceea ce fac este numai piatră și marmură.

Îmi face critici severe, totodată mărturisind că de cînd am sosit am făcut progrese enorme. De la New-York, cum este invitat în vară în California, ar vrea să mergem să petrecem vacanța acolo.

„Mi-a spus că merit o astfel de vacanță și că să încep formalitățile”.

Alte mărturii

Într-o altă scrisoare din Paris, după ce Teodorescu evocă locurile natale, descriind cum le visează mereu, scrie: „...prin luminătorul atelierului, raze de lumină îmi soptesc că alta e realitatea. E trist să fii printre locuri cu care nu poți comunica direct. Totuși, cînd privesc pe fereastră, pe alee, din arborii înalți, melodii duioase de pășărele se apropie de auzul meu. Pășărelele bat și de aici în geam. Un porumbel chiar vine în fiecare dimineață și se așează pe o scînduriță, așteptîndu-și porția de grăunțe. Această soare m-anunță de asemenea în toate zilele că timpul de lucru

a sosit... Totuși, chiar singur, singur nu mă pot considera, Maestrul Brâncuși fiind într-adevăr o excepție de om. Și apoi pietroaiele, sculele, piesele din muze...”

Tînărul sculptor suferă din pricina meschinăriei lui, e conștient de greutățile luptei, se refugiază în sine la lucru. „Sufeream și eram totuși fericit”. Motivul fericirii îl aflăm imediat: „Cum mi-a spus maestrul Brâncuși, după mai mult timp de observare: mi te-am apropiat de mine, fiindcă am simțit în duminecă adevărul... iar altă dată: „că adevărul cu lucrul d-tale, ducînd o viață ce duce la puritate”.

(Scrisoarea din 22 februarie 1948). De la Buenos Ayres, unde nu i se împlinesc speranțele și promisiunile (expoziții — organizarea unui atelier de ceramică, ce nu dă încă randament etc.), scrie în septembrie 1948: „Maestrul Brâncuși mă sfătuește să vin mai repede. Voi vedea eu cum îmi vor ieși socoteliile. Am primit scrisori din Paris, în care mi se spune că lucrările mele de la Salon au fost foarte apreciate și plasate, ca și anul trecut, la loc de cinste...”

„Se gîndește să revină la Paris, dar și mai mult la patrie: „Paule, de ai ști ce grea e depărtarea, ce înseamnă glasul pămintului natal!” (Martie 1949).

Într-o altă scrisoare din Argentina, din nou evocă pe Brâncuși, povestind un vis: „La Paris, mi-a bătut maestrul Brâncuși la ușă: «Hai, Gheorghită, lasă ciocănitul și vino la masă», că ți-am făcut miel cu stufat...”

Și cînd este bolnav de cancer și operat prima dată la Buenos Ayres, scrie din spital, după operație, la 14 septembrie 1951: „Prietenul T.M. a venit de dimineață, întrebîndu-mă cu povești despre Brâncuși, cu planuri de viitor”.

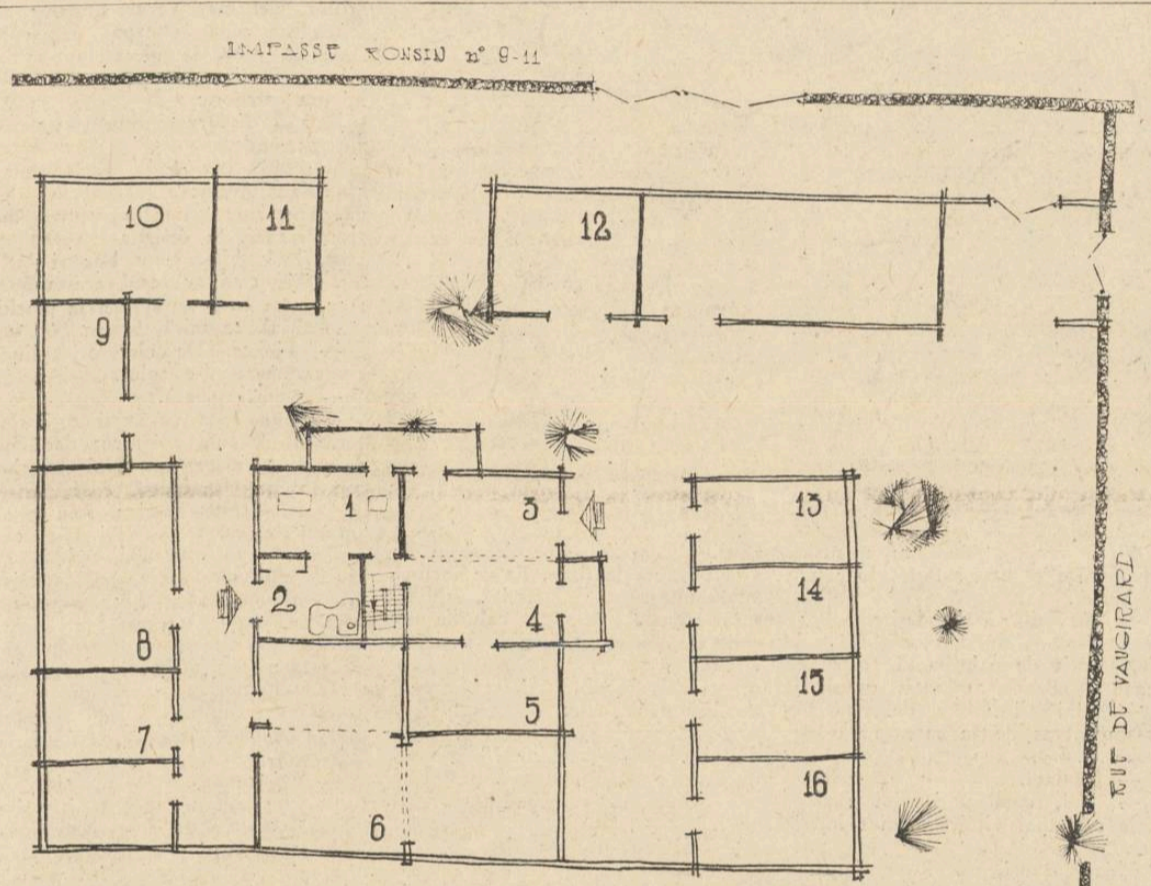
Revenit la Paris, scrie la 2 februarie 1952: „Moș Brâncuși a fost tare rău bolnav, însă acum iese din nou să-și primble saboții la cumpărături”.

Boala lui George Teodorescu se dovedește necruțătoare. Ultima scrisoare de la spitalul Villejuif (Paris) din 10 august 1952 este splendidă prin luciditatea, poezia, demnitatea în fața morții. De la pictorul Alexandru Istrati am aflat că Brâncuși îi trimitea prin el bani și alimente la spital. Pe mormîntul lui Teodorescu i s-a așezat una din creațiile sale, o figură de cărturar.

În Impasse Ronsin, Teodorescu a ocupat atelierul deținut mai înainte de sculptorul Mircea Basarab, cu care Brâncuși nu era în relații amicale. Teodorescu le-a lăsat soților Istrati atelierul de jos — ocupat mai de mult de către Capelaro — iar cel de sus unei sculptorițe.

Cum este interesant de cunoscut și vecinii lui Brâncuși din grupul de ateliere din Impasse Ronsin, dăm aici planul acestor ateliere cu explicațiile necesare. Fotografia înfățișînd pe Brâncuși, îndreptîndu-se spre atelierul său (stînga) a fost făcută de George Teodorescu din „turnul” atelierului său.

Creдем că am demonstrat ome-neasca și splendida atitudine a lui Brâncuși față de tinerii artiști, față de tinerii săi compatrioți.

1—5: Atelierul lui Brâncuși, rezultînd din imbinarea treptată a cîinci ateliere alăturate, pe care le-a făcut comunicabile și le-a amenajat. N-rul 1: atelierul în care s-a stabilit prin anii 1926—1927. N-rul 2: atelierul obținut în anii următori. În dreapta acestei încăperi, pe o ridicătură a pardoselii, era patul, în care a murit. N-rele 3—5: ateliere încăperi pe care le-a amenajat în curs de un an, dărîmînd unele ziduri și făcîndu-le comuni-

cante cu încăperile anterioare. Intrarea pentru mușajiri era prin dreapta încăperii n-rul 3.

N-rul 6 atelierul Del Débio. N-rul 7, atelierul unde a locuit doi-trei ani Max Ernst; n-rul 8 atelierul pictorilor Al. Istrati și Natalia Dumitrescu-Istrati; n-rul 9 atelierul sculptorului George Teodorescu; n-rul 12 atelierul La Casse; n-rul 13, atelierul lui Tinguely și Niki Saint-Phal, stabiliți acolo cu doi-trei ani înainte de moartea lui Brâncuși; n-rele 15—16 atelierul pictorului Basarab.

fecioare aflată acum la Muzeul din Liège.

Alte amintiri: lui Brâncuși îi plăcea să cînte din chitară și vioară și iubea îndeosebi cîntecele populare românești. Nu se ducea de obicei decît la spectacolele burlești, la teatrele și cinematografele din cartierul său. Îi plăcea Charlie Chaplin. Era vizitat de scriitorul James Joyce, poetul Erza Pound, scriitoarea și animatoarea Gertrude Stein, de muzicienii Eric Satie, Poulenc, Auric, Milhaud, Honegger, de scriitorii Cocteau și Radiguet, de pictorul Kokoska și de Roché, care se ocupa cu vînzarea sculpturilor sale.

Un ultim și foarte important amănunt, care, încă o dată, arată polivalența concepțiilor și viziunilor artistice ale lui Brâncuși: Coloanei fără sfîrșit, el îi vedea nu numai o menire sculpturală, ci și una arhitecturală. „Coloana fără sfîrșit trebuia văzută — a spus Brâncuși Irinei Codreanu — ca model pentru o mare clădire cu locuințe, în care oamenii să se bucure, în mod egal, de lumina soarelui”.

Relațiile cu alți viitori artiști

Au trecut prin atelierul său din Impasse Ronsin și alți artiști români. Pe ruda sa, sculptorul Va-

put afinități cu arta lui Brâncuși și nici spre sfîrșitul vieții nu dovedea înțelegere față de creațiile lui.

Cu un alt sculptor al nostru, astăzi artist de frunte, s-au ivit neînțelegeri în 1925, care s-au încheiat cu o scrisoare de scuze și regrete, adresată lui Brâncuși. Brâncuși trăia cu un calm adînc suferesc și lucra cu răbdarea genului. Nu s-a putut înțelege de furtunatului și violentul compatriot mai tînăr. Există atîtea tipuri de artiști și atîtea concepții de a te forma, încît neînțelegera nu trebuie să ne mire și nici să înnegrească pe cineva.

Luminosul Brâncuși și-a arătat însă meru omenia și generozitatea. În cuprinsul acestui articol, nu avem loc de a aminti cum a întîmpinat pe o seamă dintre artiștii români, care i-au rămas apropiați, cum a fost, de pildă, pictorul Alexandru Istrati și Natalia Dumitrescu-Istrati, legătarii săi universali. Comunicăm însă unele date neștiute despre relațiile lui Brâncuși cu un tînăr și foarte talentat sculptor român, George Teodorescu, răpus de tîmpurie de o necruțătoare boală.

Scrisorile lui George Teodorescu despre Brâncuși

Prin amabilitatea ziaristului Paul Teodorescu, fratele sculptorului George Teodorescu, comunicăm

expoziții în Argentina, de unde a revenit bolnav de cancer la Paris, în 1951. A murit în anul următor. O parte din operele sale au rămas în Argentina. A avut o soartă grea, a luptat din greu, spre a se impune ca sculptor și ceramist. Era un om cult, un gînditor, cu darul de a se exprima literar și în scrisorile sale apar splendide evocări ale Bărăganului, ale canalului Borcea, ale Călărașilor. Ca sculptor, avea mari însușiri: un modelaj cald, uman, iradiant, iar în construcție stiliza cu o mare sensibilitate. Portretele de femei, un nud, torsul premiat sint realizări de artist-poet. Vom vedea cum l-a apreciat Brâncuși.

Incepem relațiile lui George Teodorescu despre Brâncuși cu o evocare dintr-o scrisoare datată „Buenos Ayres, 6 noiembrie 1951”, și unde se povestește intîlnirea dîntii cu maestrul Brâncuși și îi va zice cu alt nume, deci nu George sau Gigi, ci îl va chema cu foarte oltenescul nume: Tudorică sau Tudorel.

„... Debut în gara Lyon eu și cu mine, intru printre străzi și văd că-mi suride Parisul. Soarele de primăvară zîmbea prin pieșe și parcuri.

Aveam adresa unui sculptor, cunoscut la Marsilia, și pornisem să-l caut: 11, Impasse Ronsin.

Un parc de ateliere, arbori înalți dînd un aspect romantic; intru

Brâncuși, în Impasse Ronsin. Fotografie făcută în primăvara anului 1947 de către sculptorul George Teodorescu din atelierul său.